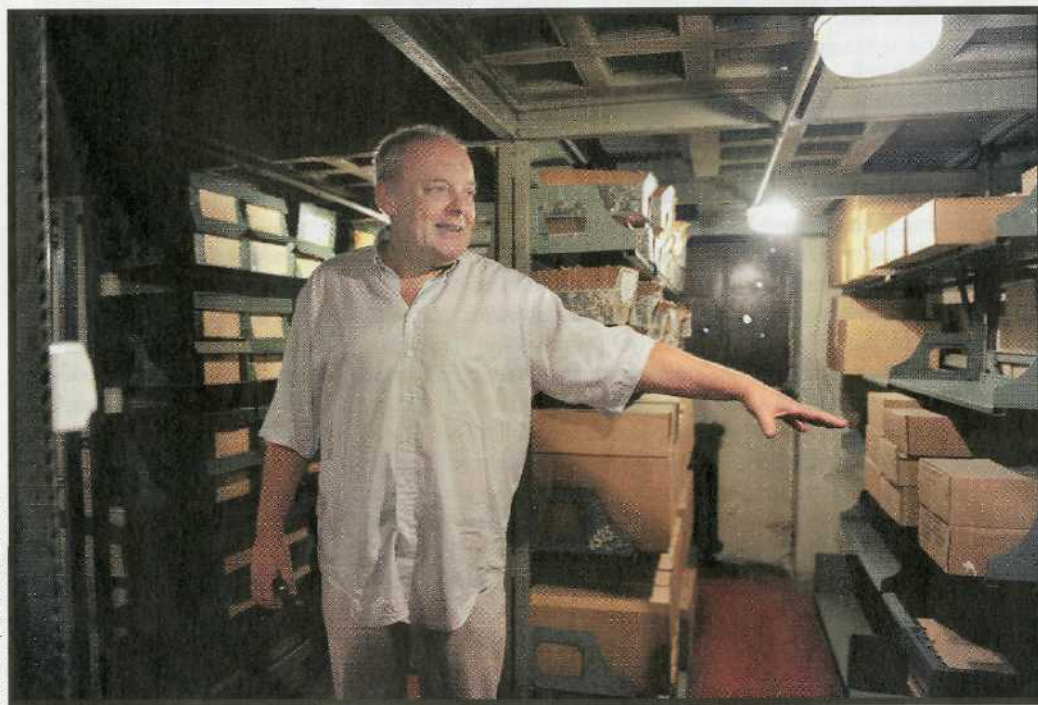

A létéért küzd a Politikatörténeti Intézet

A földdel egyenlővé

A magyar állam elvette a levéltárakat, az épületüket, de a baloldali szellemiségű tudományos kutatóintézet még reménykedik a bíróságok függetlenségében. Úgy tűnik, a még az MSZP által alapított Politikatörténeti Intézet az Orbán-kormány szimbolikus politizálásának áldozata lett.

FÖLDES GYÖRGY AZ IRATTÁRBA KERÜLT

■ Több fronton zajlik a harc az egyik utolsó talpon maradt baloldali szellemi műhely, a Politikatörténeti Intézet (PTI) ellen, immár negyedik éve. A háború egy pontján a négy folyókilométernél is több iratot és 125 ezer kötetes könyvtárat gondozó, újkori történeti és társadalomelméleti kutatással, könyv- és folyóirat-kiadásal foglalkozó intézetet felszólította a kormány, hogy harminc napon belül hagyja el a Néprajzi Múzeum épületét – ami nyilvánvaló képtelenség, és sokat elárul a valódi szándékokról.

Szednék a sátorfát

A kormány nem válogat az eszközökben, Földes György, az intézet főigazgatója szerint mégsem járhat sikerrel, „egyszerűen azért, mert nekünk van igazunk az érvényes jogsza-

bályok szerint”. A jogvitát a bíróságok döntenek el, igaz, a mostani tempó mellett az ítéletekre akár egy-másfél évet is várni kell. A PTI három folyamatban lévő perben érintett. A legfrissebb hírek szerint az intézet és az intézetnek otthont adó Néprajzi Múzeum épülete közötti viszonyokat tisztázó ügy tárgyalását betegség, az államosított levéltári anyaghoz kapcsolódó költségtérítés jogosságáról szóló per soron következő ülését pedig szakértők bevonása miatt napolták el. Ez utóbbi ügyben az intézet két évvel ezelőtt a strasbourgi bírósághoz fordult; úgy tudják, a bíróság nyár elején meg is kezdte a felkészülést a tárgyalásra. Strasbourg első körben kérdéseket intézett a magyar államhoz.

A tét nagy, az intézetet tulajdonló, még az MSZP által – az állampárt Párttörténeti Intéze-

tének jogutódjaként – megalapított Politikatörténeti Alapítvány gyakorlatilag az intézet létéért küzd. Már 2012-ben a kormány indította összehangolt támadásról lehetett olvasni, és az, hogy még mindig nem került az intézet utcára, Földes szerint legfőképp annak köszönhető, hogy nem adták fel a durva túlerővel szemben. „Már 2012-ben kaptam olyan tanácsokat, hogy ne hepciáskodjak, mert ez a hatalom úgyszólván eléri, amit akar. De én nem hepciáskodok, hanem vezetek egy intézetet, és nem mondhatom azt, hogy a 25 éves teljesítményünket elengedjük a szélben. Ez felelősség, és mi nem fogjuk feladni. Nem hősiességből küzdünk, hanem azért, mert ha nem tesszük, pillanatok alatt a földdel tesznek egyenlővé” – mondja.

Az intézet már akkor, 2012-ben kapott egy miniszteri biztostól levelet arról, hogy zajlik a levéltári törvény előkészítése, amely érinteni fogja az intézet levéltárát, továbbá közölték, hogy költözniük kell, hiszen az épületet a kormány a Kúria használatára bocsátja, amint a Néprajzi Múzeumnak meglesz az új helye. Tehát bár külön perek lettek belőlük, a levéltárügy és az épületügy már a kezdet kezdetén összekapcsolódott – de nézzük közelebbről a két problémát!

A Hauszmann Alajos által tervezett, mintegy 12 ezer négyzetméteres, állami tulajdonban álló Kossuth téri műemlék épület Alkotmány utcai szárnyába 1957-ben költözhetett be a Párttörténe-

ti Intézet, majd 1973-ban a Néprajzi Múzeum. A rendszerváltáskor az MSZP az ingatlan 4000 négyzetméterére használati jogot adott a frissen létrejött alapítványnak, és ez Földesék szerint azt is jelenti, hogy ha az állam kitevőzi őket – amire természetesen megvan a joga –, akkor ellentételezés jár nekik. Az összeget nem egyszerű pontosan megállapítani, de Földesék szerint milliárd fölötti tételről van szó, ha abból indulunk ki, hogy az érvényes használati jog a tulajdonjog felét éri. Földes hangsúlyozza: amint megkapják ezt az ellenértéket, akár úgy, hogy ennek részeként új helyszínt biztosít az állam, már szedik is a sátorfájukat. „Felajánlottuk, hogy kisebb épület is megfelel, vagy ha kell, akkor a teljes ellentételezés után megoldjuk mi magunk az elhelyezésünket, de az állam nem tett épeszű javaslatot, így a tár-

gyalások hamar zátonyra futottak. Nem rajtunk múlt, így maradt a bíróság” – mondja az igazgató. A pert indító Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zrt. álláspontja szerint viszont az intézetnek sürgősen mennie kell, az eredeti használati jogot deklaráló – és 1996-ban megújított – szerződés pedig érvénytelen, mert nem felel meg az akkori földtörvénynek, amely szerint egy ingatlan kezelője nem „terhelheti meg” az ingatlant – ugyanakkor „haszonbérbe” és „használatba” odaadhatja. Az ellentmondást a bíróság fogja föloldani, és ezzel együtt azt is kimondja majd, hogy jár vagy sem ellentételezés az intézetnek.

Fondok tonnái

A levéltárról szóló „jogvita” még ennél is kaefiantosabb. Az intézmény több mint húsz éve őrzi nyilvános magánlevéltárként a magyar munkásmozgalom 1945 előtti mozgalmainak, a II. világháborútól a baloldali ifjúsági és társadalmi szervezetek – például a Nőszövetség, az úttörőszövetség, a KISZ vagy a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége –, illetve magányszemélyek iratait. 1998-tól letétben gondozzák a magyar szakszervezetek dokumentumait is. A Párttörténeti Intézet archívumának jogutódjaként a levéltár őrizte az MSZMP és a Magyar Dolgozók Pártja iratait is egészen 1991-ig; akkor ezeket államosították, arra hivatkozva, hogy a pártok valójában közhatalmat gyakoroltak. Negyedszázada az intézet, a minisztériumi levéltári osztály és a Magyar Országos Levéltár képviselőiből álló bizottság döntötte el, melyek maradhatnak az intézet levéltárában. Az 1995-ös levéltári törvény sem hozott változást ebben, és ahogyan Zalai Katalin, az intézet nyugalmazott levéltári igazgatója az *Egyenlítő* című folyóiratban 2012-ben megjelent áttekintő cikkében megjegyezte, azóta egyszer sem merült fel, hogy az intézet jogszerűtlenül kezelné az iratanyagot.

A 2012-es levéltári törvény aztán átírta a magánokirat és közirat fogalmát, kimondva, hogy az 1944 és 1989 között működő állampártok, az MDP és az MSZMP, illetve a jogelődök, valamint minden hozzájuk kapcsolódó szervezet minden irata „az állam tulajdonát képezi”. A jogalkotó ezzel deklarálta, hogy a korszak társadalmi-baloldali szervezetei nem valódi társadalmi érdekérvényesítő szervek, hanem az állampárt csatolt elemei. Vagyis a PTI levéltárának kétharmada került át az államhoz, egészen pontosan a Magyar Nemzeti Levéltárhoz, holott az intézet az iratokat szigorú jogszabályoknak megfelelően és az iratok kutathatóságát is biztosítva őrizte.

E folyamatnak voltak csúnya pillanatai is. A levéltárszakmai legitimációt egy *Köziratok magánkézben* címmel a Magyar Országos Le-

véltár és a Magyar Levéltárok Egyesületének aktív részvételével megrendezett konferencia szolgáltatta, ahol a PTI levéltárának igazgatóját, Horváth Juliannát nem engedték felszólalni, viszont konklúzióként az akkori levéltárért felelős miniszteri biztos kijelentette, hogy a jövő nemzedékek csak akkor látnak tisztán, ha a történelmi iratok kutathatóvá válnak – ami azért vicces, mert addig is kutathatók voltak. Nem sokkal később be is nyújtották a minden jel szerint kifejezetten a PTI levéltári anyagára szabott levéltári törvényt, amelyet az intézet azonnal megtámadott, de a másodfokú ítélet után a Kúria elutasította a PTI felülvizsgálati kérelmét. Hozzátehetjük: a bíróságnak nem volt más választása, hiszen a per alatt a kormány a törvény vonatkozó elemeit áttemelte az Alkotmányba, ami sokat elárul arról, milyen erőviszonyok jellemezték ezt a jogi harcot.

Mindenesetre a PTI levéltárának állami kisajátítása tény, a peresedés már „csak” arról szól, hogy ha állami tulajdonú iratokról van szó, akkor jár-e a felelős őrséért kártalanítás az intézetnek – a strasbourgi beadványban ezért mintegy kétegy milliárd forintot követel az intézet a magyar államtól. „Tudomásul vettük, hogy államosították az iratainkat, és be is tartjuk a törvényeket, de azért vannak jogaink” – mondja Földes.

A törvény elfogadása óta maguk az iratok egyébként nem mozdultak, jelenleg is pontosan ugyanott és ugyanúgy kutathatók, mint eddig – mondta lapunknak Horváth Julianna. Az egyetlen változás, hogy a Magyar Nemzeti

HOLTPONT

Földes György történész, egyetemi oktató, az ELTE BTK címzetes egyetemi tanára, az MTA doktora. A 90-es években aktívan politizált, 1994 és 1998 között az MSZP elnökségének tagja, 1998-tól 2000-ig az országos választmány elnöke volt. 1991 óta a Politikatörténeti Intézet vezetője, de már 1977 és 1989 között is a jogelőd Párttörténeti Intézet munkatársa.

A 2010 óta állami források nélkül, önerőből és egy EU-s pályázatból működő intézet jelenlegi legfontosabb céljának az értelmiség és a politikusok közötti szakadék betemetését, a fiatalok közéletbe bevonását jelöli meg. Amikor arról kérdezem, az intézetnek van-e kapcsolata aktív politikai pártokkal, így válaszol: „Ez egy tudományosan független, de baloldali intézet. Aki kételkedik a függetlenségünkben, olvassa el a *Holtpont* című kötetünket, amely az elmúlt 25 évet értékeli, a baloldal számára is igen kedvezőtlenül. Ha kíváncsiak lennének a jelenlegi pártok arra, hogy milyen válaszaink vannak a magyar társadalom problémáira, felelnénk bárkinek – de nem igazán kíváncsiak.”

Levéltárral kötött különmegállapodás értelmében az iratok kiadásának engedélyeztetésére bekerült egy pluszforduló: az iratot a PTI-ből kell kikérni, de az engedélyt a Magyar Nemzeti Levéltárból adják ki. Bár felmerült többször az iratok fizikai elszállítása, ez egyelőre problémás, mert a Magyar Nemzeti Levéltár éppen költözik a Szentháromság téri épületéből ideiglenes helyére, a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Daróczi utcai telepére; Orbánék ugyanis a budai Vár rekonstrukciója részeként a levéltár helyére szánják a Nemzetgazdasági Minisztériumot. Szakemberek szerint az új raktárhelyiség iratok tárolására alkalmatlan, és a szállítás sem volt megfelelően előkészítve. Az tény, hogy Mikó Zsuzsanna főigazgató nyár közepén elismerte: bár iratok nem károsodtak, a költöztetést egy időre leállították, mert az új raktárakban nem volt megfelelő a páratartalom. Mikó a 168 Óráknak azt mondta, „csupán egy rövid időszakban regisztráltunk az előírásoktól eltérő, magasabb értékeket, de az iratok akkor sem voltak veszélyben, mert a helyzetet azonnal kezeltük”. Ebből mindenesetre látszik, hogy ez most nem az a pillanat a Nemzeti Levéltár életében, amikor a PTI-ben lévő iratfondok átszállítása és elhelyezése a legfőbb gondja.

Bűnöző szervezetek

De talán nem is annyira kellene az államnak ezek az iratok – a jelek szerint a kormányt rég nem a szakmai érvek vezérlik, és az intézet sorsa az utóbbi években önmagán túlmutató, szimbolikus ügy lett. „A levéltárunk szabadon kutatható, a Nemzeti Emlékezet Bizottság kutatói is rendszeresen vizsgálnak ki másolatokat. Itt már nincsenek titkok, nem lehet nagy újdonságot kiásni, és a szakmából soha nem érkezett panasz a működésünkre” – mondja Földes, így cáfolva Rétvári Bence KDNP-s parlamenti államtitkár korábbi vádjait, miszerint az, hogy az intézet „nem adja át az iratokat”, nyílt beismerése annak, hogy az MSZP-nek rejtegetnivalója van. Egyébként hasonló vád merült fel a már említett *Köziratok magánkézben* konferencián is, ahol többen azt állították, az intézet iratokat semmisíthetett meg, és erre még most is lehetősége van.

Az amúgy Földes György és Horváth Julianna szerint sem kizárható teljes bizonyossággal, hogy a levéltárban eddig nyilvánosságra nem került szenzitív adatok lapulhatnak. „Természetesen mi sem ismerünk minden egyes iratot, de nincs semmi olyan elkülönített titkos anyag, amit rejtegetnénk. Ha kikéri az iratot egy kutató, a levéltáros mérlegeli, hogy kiadható-e az összes vonatkozó jogszabály betartásával. Egy kezemen meg tudom számolni, hogy az elmúlt húsz évben hányszor fordult

elő, hogy nem tudunk teljes egészében kiadni egy iratot a kutatónak. De az intézet nem egy leleplező vagy eltitkoló szerv, hanem egy tudományos intézmény, ne próbálják ilyesmibe belekeverni!” – mondja Földes.

Földes szerint az intézet ellehetetlenítése, a levéltári anyag einstandolása a NER konfrontatív alaptermészetéből és a politikai bal-

oldal, legfőképp az MSZP megbélyegzésének ideológiai konstrukciójából következik – abból a történelemszemléletből, amelyet alaptörvényébe is foglalt az Orbán-kormány. Az MSZMP és összes jogelődje, valamint „a kommunista ideológia jegyében kiszolgálásukra létrehozott egyéb politikai szervezetek bűnöző szervezetek voltak”, ahogy az

MSZMP jogutódjaként „jogi elismerést nyert politikai szervezetek a törvénytelenül felhalmozott vagyon örököseként is osztoznak elődjeik felelősségében” – áll Magyarország alaptörvényében. Minden bizonnyal e gondolati konstrukcióknak igyekszik érvényt szerezni a Fidesz-kormány.

Pálos Máté